

ΦΕΡΕΙΧΟΜΕΝΑ

Ζωγράφισέ μου τη φιλοσοφία... ..	9
<i>Το μικρό φιλοσοφικό παραμύθι</i>	17
1. Μια μυητική αναζήτηση.....	20
2. Τα μαθήματα του μικρού πρίγκιπα	40
<i>Η ταυτότητα και η ύπαρξη του εγώ</i>	67
1. Μικρέ πρίγκιπα, ποιος είσαι;	69
2. Το νόημα της ύπαρξης.....	82
3. Στον καθέναν ο πλανήτης του!	102
<i>Η κοινωνία είναι τελικά πολύ, μα πολύ παράξενη</i>	113
1. Η έκκληση στη λογική ή η τεχνική του μπαομπάμπ.....	115
2. Η παράλογη εξουσία των ανθρώπων	135
3. Τα σοβαρά πράγματα των μεγάλων	152
<i>Η ηθική του Μικρού Πρίγκιπα</i>	171
1. Ο Άνθρωπος, ιδεώδες του Σαιντ-Εξυπερύ.....	173
2. Η καρδιά των ανθρώπων και η συλλογική ευθύνη	188
3. Το τέλος του ταξιδιού. Από την αλεπού στο τριαντάφυλλο	202
Ζωγράφισέ μου την Αγάπη... ..	219
Ευρετήριο φιλοσόφων και συγγραφέων	225
Ευρετήριο φιλοσοφικών όρων και εννοιών.....	229

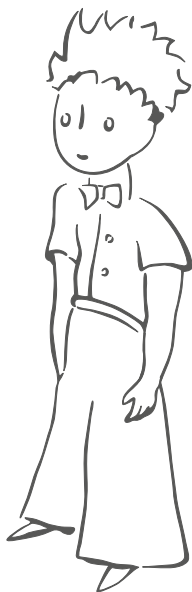
ΚΛΕΙΔΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ζωγράφισέ μου τη φιλοσοφία...	9
Η ηθική των φιλοσόφων	24
Στις πηγές του φιλοσοφικού παραμυθιού	30
Τι είναι η μεταφυσική;	34
Στη αυγή της Αλήθειας (1)	38
Ο Πλάτων και οι <i>Διάλογοί</i> του	44
Ποιος είναι ο Ντεκάρτ;	56
Οι φιλόσοφοι και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος	64
Η ταυτότητα στη φιλοσοφία	72
Ανρί Μπερξόν: η ανανέωση της σύγχρονης φιλοσοφίας	80
Τι είναι ο διαλογισμός;	88
Ο υπαρξισμός κατά τον Σαρτρ	94
Ο Καμύ και το παράλογο	100
Η καθαρότητα της ψυχής στην πηγή της ηθικής φιλοσοφίας	110
Τι είναι η φυσική κατάσταση;	119
Η αρετή σε όλες τις καταστάσεις της	126
Εγκώμιο της ηπιότητας	133
Τι είναι το πάθος;	140
Ο Διαφωτισμός απέναντι στον απολυταρχισμό	146
Πρέπει η Δικαιοσύνη να είναι ουδέτερη;	150
Οι φιλόσοφοι και το χρέμα	159
Επιστήμη (/ -εσ) και κοινωνία	164
Ο μικρός πρίγκιπας και το κοινωνικό συμβόλαιο	168

ΦΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μια φιλοσοφία των αξιών	176
Τι είναι ο ανθρωπισμός;.....	182
Ο Νίτσε και ο <i>Υπεράνθρωπος</i>	186
Τι είναι η φιλοσοφία της πράξης;	194
Η ευθύνη στη φιλοσοφία	200
Ο άνθρωπος και η ψυχαγωγία κατά τον Πασκάλ	204
Στην αυγή της Αλήθειας (2).....	210
Στις πηγές της Αγάπης	216
Ζωγράφισέ μου την Αγάπη... ..	219

ΖΗΤΗΣΕ ΜΟΥ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ...

Σας έτυχε ποτέ να βρεθείτε ολομόναχος στην έρημο; Μπορεί να είχε πάθει βλάβη το αεροπλάνο σας, ή το αυτοκίνητό σας, ή το ποδήλατό σας. Δεν έχει σημασία. Ήσασταν μόνος, μακριά από τους ανθρώπους, ξεκομμένος από τον πολιτισμό, μπροστά σ' εκείνη τη χρυσαφένια έκταση με τους διάσπαρτους αμμόλοφους. Δεν μπορούσατε πια να φύγετε, το νερό σας είχε τελειώσει, ή σας έμενε ελάχιστο, και είχατε σκεφτεί ότι αυτό ήταν το χειρότερο που μπορούσε να σας έχει τύχει, τόσο μακριά από τα μικροπράγματα της καθημερινότητας – τον τραπεζικό λογαριασμό σας, την τηλεόρασή σας, τις γραβάτες σας. Αν πράγματι σας συνέβη κάτι τέτοιο, είχατε ίσως την τύχη να συναντήσετε ένα ανθρωπάκι που δεν ζητούσε παρά ένα πράγμα από εσάς: ένα πρόβατο. Όχι κάποιο γέρικο ή άρρωστο, ούτε με κέρατα. Απλώς ένα πρόβατο, ένα τόσο δα, που δεν θα έτρωγε τα τριαντάφυλλα.

Σας διηγήθηκε μήπως την ιστορία του, πώς είχε φύγει από τον μικρό πλανήτη του, όπου κάθε πρωί

καθάριζε με μια τσουγκράνα τα ηφαίστεια και ξερίζωνε από το χώμα τα βλαστάρια των μπαομπάμπ; Σας οδήγησε, μέσα από την πλατιά έκταση της άμμου, προς ένα πηγάδι για να σβήσετε τη δίψα σας; Μήπως υπήρχε κι ένα φίδι εκεί; Όχι ένας βόας που καταπίνει ελέφαντες, όχι, αλλά ένα κίτρινο φίδι με ισχυρό δηλητήριο που ξέρει να τυλίγεται πολύ γρήγορα γύρω απ' το πόδι σας...

Θαυμαστό παραμύθι, γεμάτο σύμβολα και νοήματα, *Ο Μικρός Πρίγκιπας* συντροφεύει τους περισσότερους από εμάς από τα παιδικά μας χρόνια. Λέγεται ότι είναι το πιο πολυδιαβασμένο και ευπώλητο βιβλίο μετά τη Βίβλο. Είναι επίσης ένα βιβλίο όχι μόνο για παιδιά, αλλά και για μεγάλους. Πραγματικό αριστούργημα της λογοτεχνίας, είναι –όλοι το ξέρουμε– απλό μα και περίπλοκο, γιατί περιέχει διαφορετικά επίπεδα κατανόησης και προσφέρεται για πολλαπλές αναλύσεις: οι λίγες σελίδες του, διανθισμένες με τις εικονογραφήσεις, σκίτσα σχεδόν, σε απαλές αποχρώσεις, περικλείουν όλη τη σκέψη του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι *Ο Μικρός Πρίγκιπας* συνδέεται με την Ιστορία, και πιο συγκεκριμένα με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την άνοδο του ναζισμού, την κεραυνοβόλα και ανατριχιαστική επικράτηση

μιας μορφής απανθρωπιάς. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Δανειζόμενο τους κώδικες του θαυμαστού και με την αφήγηση να πετάει σε ύψη άκρως ποιητικά, το έργο αποτελεί επίσης και ένα δοκίμιο μεταφυσικής που προσπαθεί να κατευθύνει τους ανθρώπους¹ τόσο ατομικά όσο και στη σχέση τους με τον άλλον. Ορισμένοι φιλόσοφοι συνέλαβαν πολύ καλά αυτό το στοιχείο· ο Χάιντεγκερ έγραψε: «Πρόκειται για το μήνυμα ενός σπουδαίου ποιητή που ανακουφίζει κάθε μοναξιά και μέσα από το οποίο φτάνουμε στην κατανόηση των μεγάλων μυστηρίων αυτού εδώ του κόσμου».² Και ο στοχαστής προσθέτει πως αυτό είναι το αγαπημένο του βιβλίο. Ξέρουμε, άλλωστε, πόσο άρεσε στον Σαιντ-Εξυπερύ να εντυφά στους στοχαστές, παλαιότερους και σύγχρονους: «Ταξιδεύω πάντα με αρκετά βιβλία, τους τίτλους των οποίων διστάζω να αναφέρω εδώ, επειδή η ομολογία ότι με συνοδεύουν παντού τα έργα του Πασκάλ, του Ντεκάρτ και σύγχρονων φιλο-

---

1. Επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε την ίδια διάκριση που κάνει ο Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ μεταξύ των Ανθρώπων και των ανθρώπων, επειδή η φιλοσοφική σκέψη του δικαιολογεί στο έργο του τη χρήση του κεφαλαίου γράμματος.

2. Το κείμενο αυτό δημοσιεύθηκε, γραμμένο στα γερμανικά, το 1949, στο εξώφυλλο της ρωσικής έκδοσης του *Μικρού Πρίγκιπα*. Είναι μια απόδοση τιμής την οποία είμαστε υποχρεωμένοι να διαβάσουμε με κάποια επιφύλαξη, δεδομένης της αντιφατικής στάσης του Χάιντεγκερ στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

σόφων, μαθηματικών και βιολόγων μπορεί να εκληφθεί ως κομπασμός»,³ έγραφε.

Πολλοί στοχαστές προσπάθησαν να εντοπίσουν σε αυτό το έργο αναλογίες με τη ζωή του Σαιντ-Εξυπερύ: η βλάβη στην έρημο θα μπορούσε να αντιστοιχεί σ' αυτήν που είχε πάθει ο πιλότος στη Σαχάρα της Λιβύης το 1935,⁴ το τριαντάφυλλο του μικρού πρίγκιπα θα μπορούσε να είναι η Κονσουέλο, η σύζυγος του συγγραφέα,⁵ ή ακόμη και η Λουίζ ντε Βιλμορέν, ο πρώτος του έρωτας.⁶ Λίγη σημασία έχει το αν αληθεύουν αυτοί οι παραλληλισμοί: ανεξάρτητα από το αν ο συγγραφέας εμπνεύστηκε τους χαρακτήρες του παραμυθιού του

---

3. Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, *Quelques livres dans ma mémoire* [Κάποια βιβλία στη μνήμη μου], στο *Œuvres complètes*, τόμ. 2, Gallimard, Παρίσι, 1999.

4. Olivier Larrègle, *Le Petit Prince. Un voyage philosophique entre ciel et terre. 1 – La préparation au voyage* [Ο Μικρός Πρίγκιπας. Ένα φιλοσοφικό ταξίδι ανάμεσα στον ουρανό και τη γη. 1 – Η προετοιμασία για το ταξίδι], Ancreages, Μασσαλία, 2019.

5. Αυτή η ερμηνεία, την οποία υποστήριξε η ίδια η Κονσουέλο, επαναλήφθηκε σε πολλά δοκίμια σχετικά με το έργο του Σαιντ-Εξυπερύ. Βλ., μεταξύ άλλων, Consuelo de Saint-Exupéry, *Mémoires de la rose* [Απομνημονεύματα του ρόδου], Plon, Παρίσι, 2000.

6. Αυτή την ερμηνεία υποστήριξε η Λωράνς Βανέν (Laurence Vanin) στο *Le Secret du Petit Prince. La philosophie du mouton* [Το Μυστικό του Μικρού Πρίγκιπα. Η φιλοσοφία του προβάτου], Ovadia, Νίκαια, 2016.

από πρόσωπα που γνώρισε ή από καταστάσεις που έζησε, αυτοί είναι πάνω απ' όλα μεταφορικοί και η αλήθεια τους βρίσκεται στη συμβολική τους σημασία.

Χωρίς να ισχυρίζεται ότι εξετάζει διεξοδικά τη σκέψη του Σαιντ-Εξυπερύ, το ανά χειράς βιβλίο επιδιώκει να είναι ένας οδηγός ο οποίος, συνοδεύοντας την ανάγνωση του *Μικρού Πρίγκιπα*, θα βοηθήσει στην κατανόηση της φιλοσοφικής του διάστασης, αλλά και των μαθημάτων καθημερινής ζωής που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτό εμείς οι άνθρωποι του 21ου αιώνα – εσείς, εγώ, οι άλλοι. Εξού και, αποφεύγοντας μια υπερβολικά αναλυτική ανάγνωση, που δεν θα τιμούσε δεόντως το έργο του συγγραφέα, θα σταθούμε στα διάφορα φιλοσοφικά θέματα που μοιάζουν να απορρέουν αβίαστα από το αφήγημα. Η ανάλυση του παραμυθιού συνοδεύεται από σύντομες εξηγήσεις, *κλειδιά φιλοσοφίας*, που δίνουν στη σκέψη του μια νέα προοπτική.

ΦΟ ΜΙΚΡΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Βρισκόμαστε στο 1940. Ο Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, συντετριμμένος μετά την ήττα των Γάλλων από τα γερμανικά στρατεύματα, αυτοεξορίζεται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μακριά από τους δικούς του ανθρώπους, μακριά από τη ναζιστική προέλαση που κάνει την Ευρώπη να τρέμει, βιώνει μια κρίση υπαρξιακού κενού.

Το 1942, ο Αμερικανός εκδότης του Γιουτζίν Ρένναλ και η σύζυγός του Ελίζαμπεθ παρατηρούν τον καταθλιμμένο συγγραφέα να σχεδιάζει πάνω στο τραπεζομάντιλο ενός εστιατορίου μια μικρή φιγούρα. Ο μικρός πρίγκιπας κρύβεται ήδη κάτω από το πιάτο του Σαιντ-Εξυπερύ. Τότε, το ζευγάρι τον παροτρύνει να γράψει ένα βιβλίο για παιδιά που θα είναι για εκείνον και ένα είδος θεραπευτικής γραφής. Αν και διστάζει στην αρχή, ο συγγραφέας θα υπογράψει τελικά συμβόλαιο με τους Ρένναλ & Χίτσκοκ για μία έκδοση σε δύο εκδοχές, αμερικανική και γαλλική. Πόρρω απέχει από το να φανταστεί την πρωτοφανή επιτυχία που θα γνωρίσει εκείνο το μικρό θαυμαστό παραμύθι.

Τα θέματα και τα σύμβολα με τα οποία ασχολείται σ' αυτό υπάρχουν και στο υπόλοιπο έργο του. Η *Γη των ανθρώπων*, που εκδόθηκε το 1939, ρίχνει μια τρυφερή και συγχρόνως σκληρή ματιά στην κοινωνία. Στο φιλοσοφικό εκείνο μυθιστόρημα –αφήγηση χωρίς κεντρική πλοκή– παρακολουθούμε τον συγγραφέα-πιλότο να πέφτει με το αεροπλάνο του στην καρδιά της ερήμου, να ψάχνει απεγνωσμένα για νερό, να αναζητά ανθρώπους, και να συναντά μια αλεπού, ένα φενέκ. Το *Γράμμα σε έναν όμηρο* επικεντρώνεται στην παρατήρηση των τρομερών συνεπειών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου – το διήγημα χρησίμευσε στη συνέχεια ως πρόλογος στο *33 ημέρες*, το αυτοβιογραφικό έργο του Λεόν Βερτ, στον οποίο ο Σαιντ-Εξυπερύ θα αφιερώσει τον *Μικρό Πρίγκιπα*.¹ Δεν θα μπορούσε να μην παραλληλίσει κανείς την υπαρξιακή δύναμη αυτού του βιβλίου για παιδιά τόσο με αυτά τα δύο προηγούμενα έργα, όσο και με το *Κάστρο*, δοκίμιο που δημοσιεύθηκε μετά τον θάνατο του συγγραφέα και το οποίο αποτελεί ένα είδος σημειωματαρίου με φιλοσοφικές σκέψεις.

Σήμερα, *Ο Μικρός Πρίγκιπας* είναι ένα από τα πιο πολυδιαβασμένα βιβλία στον κόσμο. Μέχρι τώρα, έχει μεταφραστεί σε 457 γλώσσες και διαλέκτους, σύμφω-

---

1. Εκείνο το σχέδιο δεν πραγματοποιήθηκε, και το γράμμα κυκλοφόρησε ανεξάρτητα από το βιβλίο του Βερτ, το οποίο τελικά εκδόθηκε από τη Βιβιάν Αμύ μετά τον θάνατό του.

να με τους επίσημους αριθμούς, και έχει κυκλοφορήσει σε 5.879 διαφορετικές εκδόσεις.² Πρόκειται για ρεκόρ που μόνο η Βίβλος έχει ξεπεράσει, πράγμα που σημαίνει ότι το μικρό αυτό μυθιστόρημα, με την επίφαση ενός παιδικού βιβλίου, έχει κάτι να μας μάθει. Και από τις πολλές αναγνώσεις που προτείνει, έχουμε χρέος απέναντι στον εαυτό μας να αντλήσουμε τα μαθήματα του ίδιου του Σαιντ-Εξυπερύ, προσεγγίζοντας πρώτα τη μορφή του έργου, άγνωστη μέχρι την πρώτη του έκδοση το 1944, και από την οποία απορρέει αναμφισβήτητα ένας σύνθετος στοχασμός.

---

2. Τα συγκεκριμένα αριθμητικά δεδομένα, με τα οποία συμφωνεί η Succession Antoine de Saint-Exupéry, βρίσκονται στο <https://petit-prince-collection.com> (τελευταία επίσκεψη: Μάρτιος 2021).

1. ΜΙΑ ΜΥΗΤΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

Πριν επικεντρωθούμε στα μαθήματα που μας προτείνει ο Σαιντ-Εξυπερύ με τη διπλή φωνή του μικρού πρίγκιπα και του πιλότου, ας σταθούμε λίγο στη μορφή του μυθιστορήματος. Πράγματι, είναι αδύνατον να μην αναφερθούμε στη συζήτηση στην οποία όλοι οι αναγνώστες έχουν εμπλακεί αναγκαστικά και λιγότερο ή περισσότερο συνειδητά: ποιος είναι ο πραγματικός αποδέκτης του *Μικρού Πρίγκιπα*; Το ερώτημα προκάλεσε έντονες κριτικές ήδη από την έκδοση του έργου, και αυτό αποτελεί ίσως το πρώτο δυνατό σημείο του: θίγοντας πολύ σοβαρά θέματα μέσα από αλληγορίες και σύμβολα, υιοθετώντας ένα ύφος φαινομενικά απλό στο οποίο δίνει ρυθμό μια εικονογράφηση με σκίτσα, εξίσου φαινομενικής απλότητας, το έργο δεν απαντά ποτέ σ' αυτό το ερώτημα, που πλανάται ωστόσο σε όλες τις σελίδες του αφηγήματος.

Υπάρχει μια ηθική στον *Μικρό Πρίγκιπα*, και αυτό το λέει ο ίδιος ο πιλότος όταν θίγει το ζήτημα των μπαομπάμπ: όταν του το ζητά ο μικρός πρίγκιπας, εκείνος σχεδιάζει τον πλανήτη πνιγμένο από τα τρία επιβλητικά δέντρα, προκειμένου να δώσει στα παιδιά να καταλάβουν τον κίνδυνο που διατρέχουν. Σε αυτό το σημείο, ο Σαιντ-Εξυπερύ συναντά τον πυρήνα του καντιανού στοχασμού: στον Καντ, η ηθική πρέπει να είναι

ένας κανόνας καθολικής ισχύος.³ Ο φιλόσοφος συνδέει την εν λόγω έννοια με τον νόμο (διότι ο νόμος πρέπει να διέπει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πολίτη), αλλά αυτό που προσπαθεί κυρίως να κάνει είναι να θεμελιώσει την ηθική επί του λόγου, απεκδυόμενος το προσωπικό συμφέρον, το οποίο δεν είναι ηθικό, αλλά εγωιστικό.

Αυτή ακριβώς η ηθική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του φιλοσοφικού παραμυθιού· αρκεί να θυμηθούμε τον *Αγαθούλη* του Βολταίρου, μυθιστόρημα που απευθύνεται σαφώς σε ενήλικες, για να αντιληφθούμε όλη της τη σπουδαιότητα. Σε αντίθεση όμως με τον Βολταίρο, ο Σαιντ-Εξυπερύ καταφεύγει στο θαυμαστό για να αγγίξει το παιδικό αναγνωστικό κοινό, θυμίζοντάς του τη μαγεία παραμυθιών όπως *Η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων* του Λούις Κάρολ, *Ο Πίτερ Παν*, *Η Μαίρη Πόππινς* και, μέχρι έναν βαθμό, *Οι μύθοι του Λα Φονταίν*.

Το διακύβευμα του βιβλίου στηρίζεται σε μια κατασκευή η οποία, πίσω από τα εκ πρώτης όψεως απλά και φανταχτερά φκιασίδα της, αποκαλύπτεται σε όλη την περιπλοκότητά της: αυτό που δεσπόζει δεν είναι

---

3. Emmanuel Kant, *Critique de la raison pure* (1781), μτφρ. Alain Renault, Flammarion, Παρίσι, 2006. [Ελληνική έκδοση: *Κριτική του καθαρού λόγου*, μτφρ. Μιχαήλ Φ. Δημητρακόπουλος, Αθήνα, 2016.]

η αφήγηση, αλλά η ποιητικότητα του κειμένου, χωρίς την οποία *Ο Μικρός Πρίγκιπας* δεν θα ήταν τίποτα περισσότερο από ένα διήγημα με ήρωα έναν μικρό εξωγήινο που βρέθηκε στη γη. Ευτυχώς, απέχουμε πολύ από κάτι τέτοιο!

Σε αντίθεση, όμως, με τους *Μύθους* του Λα Φονταίν, η δομή των οποίων ανήκει στο είδος της απολογίας,⁴ η αφήγηση του πιλότου και του μικρού πρίγκιπα δανείζεται τη δική της δομή από ένα λογοτεχνικό είδος κληρονομημένο από τον 18ο αιώνα, το *φιλοσοφικό παραμύθι* και εκεί ακριβώς έγκειται η διπλή δύναμη της αφηγηματικής ερμηνείας: μέσα από το θαυμαστό, η ιστορία αναμφισβήτητα απευθύνεται στα παιδιά – αυτή ήταν, άλλωστε, η αρχική ιδέα. Ωστόσο το βαθύτερο νόημα προτείνει πολλά επίπεδα ανάγνωσης. Αν η ηθική αποσκοπεί στο να εκπαιδεύσει (ή να μορφώσει) τους πιο νέους, ο υπαρξιακός λόγος που εμπεριέχει ξεπερνά αυτά τα σύνορα, και μόνον οι ενήλικες μπορούν να εισδύσουν πραγματικά στο μυστικό.

Η αντιγνωμία επί του θέματος είναι γόνιμη: μόνο η αναρώτηση σχετικά με την ηλικία του αποδέκτη θα

---

4. Η απολογία είναι σύντομο αφηγηματικό κείμενο που στοχεύει στην ανάδειξη μιας συγκεκριμένης ηθικής. Το είδος υπάρχει από την αρχαιότητα, καλλιεργήθηκε δε και κατά τον Μεσαίωνα. Στα χρόνια του γαλλικού κλασικισμού, κέρδισε τα εύσημά του, με τη σημασία που προσδίδουμε σήμερα σε αυτή τη λέξη, χάρη στην πένα του Λα Φονταίν.

κατέληγε στη συλλήβδην απόρριψη ενός υποτιθέμενου μανιφέστου που δεν θα αφορούσε τους ενήλικες. Αντίθετα, η διπλή απεύθυνση υπηρετεί το αφήγημα και συγχρόνως δικαιολογεί το γεγονός ότι ένας ενήλικας δεν είναι, τελικά, παρά ένα παιδί που μεγάλωσε (και το αντίστροφο). Αυτό είναι και το νόημα της αφιέρωσης στον Λεόν Βερτ, στην οποία αντιφεγγίζει μια επιδέξια όσο και επίπλαστη διάκριση ανάμεσα στους μικρούς, από τη μια μεριά, και τους μεγάλους, από την άλλη. Επιπλέον, μέσα από αυτή τη λογοτεχνική μέθοδο που προσποιείται ένα δήθεν απλό στιλ, ή έστω απαλλαγμένο από κάθε περιττό στοιχείο, και μια ανάλαφρη εκ πρώτης όψεως ιστορία, ο Σαιντ-Εξυπερύ απευθύνεται σε *όλον τον κόσμο*, ή τουλάχιστον στον μέγιστο δυνατό αριθμό ανθρώπων, ανεξάρτητα από την ηλικία, το φύλο, την κοινωνικο-οικονομική θέση τους...

Η ΗΘΙΚΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

Τι είναι η ηθική; Ιδού το ερώτημα που διατρέχει, ουσιαστικά, το έργο του Σαιντ-Εξυπερύ. Μια αφηρημένη έννοια η οποία επιδιώκει να καθιερωθεί ως η ηθική που διαφοροποιεί το καλό από το κακό, αλλά και η οποία καθορίζει τους κανόνες και τα ήθη αναφορικά με τις πράξεις του ανθρώπου. Ο Καντ δεν ήταν ο πρώτος που ασχολήθηκε με αυτό το πρόβλημα. Πράγματι, η θρησκεία είναι όλη προσανατολισμένη προς αυτό το θέμα, και πρώτα μέσω αυτής αντιλαμβανόμαστε την υπόσταση των αρετών. Για τους φιλοσόφους, το ερώτημα είχε τεθεί ήδη από την αρχαιότητα - είναι ο πυρήνας στα *Ηθικά Νικομάχεια*, όπου ο Αριστοτέλης εξετάζει τις συμπεριφορές του ανθρώπου ως την οδό που μπορεί να κάνει εφικτή την πρόσβαση στην ευτυχία.

Τον 17ο αιώνα, ο Ντεκάρτ κάνει μια μικρή επανάσταση:⁵ γι' αυτόν, η ηθική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μεταφυσική, η οποία επιτρέπει τη γνώση των επιστημών. Έναν αιώνα αργότερα, και ως απάντηση στον Ντεκάρτ, ο Καντ αναπτύσσει τη δική του θεωρία,⁶ η οποία βασίζεται στην καθολικότητα του λόγου (ο συνειδητός ηθικός νόμος), στην υπερβατολογική ελευθερία, σύμφυτη στον άνθρωπο (ελεύθερη σκέψη).

5. René Descartes, *Discours de la Méthode* (1637), Flammarion, Παρίσι, 2016. [Ελληνική έκδοση: *Ο Λόγος περί της μεθόδου*, μτφρ. Πόλυ Μακροπούλου, University Studio Press, 2016.]

6. Βλ. Laurence Hansen-Løve, «Réflexion sur les fondements de la morale (Kant)» [Σκέψεις για τα θεμέλια της ηθικής (Καντ)], στο *Cours particulier de philosophie*, [Ιδιαίτερο μάθημα φιλοσοφίας], Belin, Παρίσι, 2016, και Mai Lequan, *La Philosophie morale de Kant*, [Η ηθική φιλοσοφία του Καντ], Points, Παρίσι, 2001.

Έκτοτε, οι στοχαστές δεν έπαψαν να εντρυφούν στη μελέτη του θέματος. Για τον Πωλ Ρικέρ⁷ ειδικότερα, η ηθική παρεμβαίνει για να πλαισιώσει τον άνθρωπο και να του δώσει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί μέσα από τους κανόνες που επιβάλλει στον εαυτό του και με μια θεώρηση πιο πλατιά από μια ατομική ηθική.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ζήτημα είναι περίπλοκο και με πολλές διακλαδώσεις, αφού συνδέεται άρρηκτα με την ψυχολογία και την πολιτική, για να μην αναφέρουμε παρά αυτούς τους δύο τομείς. Πράγματι, στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συμβολαίου, ποια σχέση μπορούμε να φανταστούμε ότι υπάρχει ανάμεσα στον ηθικό νόμο και τον γραπτό νόμο; Ο νόμος του λαού νομιμοποιείται λιγότερο από τον νόμο του Κράτους; Από την εποχή της Αντιγόνης του Σοφοκλή, πολλοί φιλόσοφοι έχουν αναρωτηθεί επί του θέματος: το καλό νομιμοποιείται ακόμη κι αν προτρέπει στην ανυπακοή προς τον νόμο; Και ποια είναι η νομιμοποίηση των *θείων νόμων*, εκείνων δηλαδή που διδάσκονται στο πλαίσιο της θρησκείας, αν έρχονται σε σύγκρουση με το σύνταγμα;

---

7. Paul Ricœur, *Soi-même comme un autre* (1990), Points, Παρίσι, 2015. [Ελληνική έκδοση: *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, μτφρ. Βίκυ Ιακώβου, Πόλις, 2008.]